

Приређивачи публикација *Религије у свету* (2011) професор Драгољуб Б. Ђорђевић социолог културе и религије на Машинском факултету у Нишу, Предраг Стајић из Лесковачког културног центра и доцент Драган Тодоровић са Филозофског факултета у Нишу обећали су у предговору наведене књиге да се неће зауставити на томе, већ да ће се убрзо, после трибинског програма у ЛКЦ, појавити издање *Религијска култура*. Међутим, они су испустили из вида да је на прагу јубиларна 2013. и прослава *1.700 година од Миланског едикта*. Уместо најављеног спремили су књигу *Хришћанство у 21. веку*.

Док се највећи број свечаности и научних сусрета оправдано одиграо у Нишу, родном месту Константина Великог, Предраг Стајићи ЛКЦ подрудили су се да комшилук не изостане, тј. остане духовна провинција, па су у част велике годишњице уприличили серију од четири трибине по истоименој књизи. Драгољуб Ђорђевић осмислио је серијал и обезбедио угледне предаваче, компетентне да повежу формативни период хришћанства с његовом перспективом у нашем добу. А како најбројнију универзалну веру представљају три равноправне вероисповести говорници су били из Српске православне и Римокатоличке цркве, као и неких старопротестанских заједница. Пред пуном салом наступали су: др Јован Пурић, епископ нишки (24. октобра 2013), др Димитрије Попадић, декан Протестанског факултета у Новоме Саду (30. октобра), др Владислав Немет, зрењанински бискуп (6. новембра), др Зоран Крстић, професор Богословског факултета у Београду и поменути социолози православља (Ђорђевић и Тодоровић, 13. новембра).

Сјајна предавања и завршни текстови чине окосницу зборника *Хришћанство у 21. веку*. Текстови су наручени и од стране неколицине врхунских балканских и европских социологија религије и религиолога: др Сергеј Флере, словеначки социолог религије европског формата, др Иван Цвитковић, академик АНУБиХ, проф. др Иван Маркешкић, проминентни хрватски социолог религије, др Дарко Танасковић, водећи балкански исламолог и некадашњи српски амбасадор при Ватикану и Павле Мојзес, угледни историчар религије из САД, са Ризмонт колеџа у Пенсилванији.

Накнадно су позвани да доставе текстове Сергеј Лебедев (Руска Федерација), Мирко Благојевић, Драгомир Јанкови, Раде Кисић, Зорица Кубурић, Марко П. Ђурић и Данијела Гавриловић.

Драгољуб Ђорђевић у предговору књизи тврди да је предвиђање будућности религије веома сложено. Укратко, однос између религије и модерности је прилично компликован и двосмеран. Модернизација доводи до секуларизације (негде више, негде мање), али је и подстакла покрете против секуларизације. Неке верске институције изгубиле су утицај и моћ у многим друштвима, али су религијска веровања и

¹ Драгољуб Б. Ђорђевић, Предраг Стајић и Драган Тодоровић, прир. 2014. *Хришћанство у 21. веку*. Нови Сад, Лесковац и Ниш: Прометеј, Лесковачки културни центар и ЈУНИР.

пракса опстали у животима појединаца у различитом облику и интензитету. Насупрот томе, верске институције могу имати социо-политичке улоге, чак и кад јако мали број појединаца практикује религију.

Пошто се хуманизам „осрамотио“ у прошлом веку разним тоталитаризмима и ратовима, то је поново пружио прилику религији да се обнови. Међутим, многобројни скандали у оквиру институционалне хришћанске вере, од финансијских до сексуалних, све до једног криминални, не обећавају светлу перспективу хришћанству. Али, може се говорити барем о његовом опстанку будући да се ради о неугасивој антрополошкој потреби за Богом. Закључно се може рећи да се није догодио повратак религије, нити се може очекивати на начин и у обиму како га помпезно најављују десекуларисти.

Владика нишки Јован, као први говорник на трибини, у свом предавању „Православље на почетку 21. века“ истакао је проблем и искушење „културе егоизма“ који се јавља у постхришћанском свету у виду човекобожног начина живота у савременој цивилизацији, оличен у тиранској власти обоготворене економије, слободног тржишта и потрошачког менталитета, који човека претвара у безлични објекат. Повећање животног стандарда не доприноси решавању најдубљих егзистенцијалних проблема и дилема (смисла живота).

Долази до свеобухватног отуђења – човека од Бога, човека од човека, човека од природе. У култури егоистичког индивидуализма јавља се духовна неосетљивост за Другога, чак и у оквиру Цркве (међу свештеницима, владицама). Ово је ретко признање од стране владике да је у Цркви завладао дух егоизма и отуђености, јер Православна црква често себе представља као лечилиште и уточиште од ових савремених пошаста.

Зрењанински бискуп, Ладислав Немет, одржао је предавање „Римокатоличанство – дијалог и екуменизам“. Он је говорио да је Католичка црква још од Другог Ватиканског Сабора (1962-65) покушала да ухвати корак с временом, формулишући католичке принципе екуменизма и мењајући однос према другим хришћанским Црквама и заједницама. До 1962. године, очекивање католичке Цркве је било да ће се сви вратити под окриље Свете Столице са папом као јединим поглаваром. За време Сабора је промењено такво схватање и промењени су принципи екуменског рада и усвојен принцип „јединства у различитости“ (по моделу Светог Тројства). Следећи извор промене односа према екуменизму Сабор је нашао у Библији као заједничкој речи Божјој која може помоћи у међусобном разумевању и сједињавању. Није се само теологија променила за време Сабора, него и култура односа католика према некатолицима Терминологија је постала толерантна, неискључива, позитивна, праведна, дијалогска. Дијалог се води на неколико нивоа. Први је дијалог живота када делимо заједнички животни простор (мултирелигијска свакодневица). Други ниво дијалога је разговор о заједничким темама ради бољег упознавања. Трећи ниво дијалога је рад мешовитих комисија које раде на заједничком пројекту.

Димитрије Попадић, декан Протестанског факултета у Новом Саду, предавао је на тему „Протестантизам – мисионарење и толе-

ранција“. Он је истакао да бити протестант не значи протестовати против нечега, некога, већ сведочити за. Ко је опчињен тиме да говори против некога, о кривоверству, тај недовољно познаје и љуби истину да би је ставио у центар, да би јој се посветио. Није истинотражитељ и боготражитељ. Према његовом суду, протестанско-јеванђеоски хришћани су најбројнија категорија хришћана који познају и практикују своју хришћанску веру.

Четврти предавач на трибини „Хришћанство у 21. веку“ био је свештеник Зоран Крстић, професор на Православном факултету у Београду, са истоименом темом. Говорио је из теолошке и социолошке перспективе. Истакао је да је Црква током историје у сталним променама, мења се у сагласности са одређеном епохом. Али, промене не смеју да задру у саму структуру Цркве. Изнео је и две замерке Православној цркви у том смислу: језик Цркве је данашњем човеку неразумљив и животни етос који заступа не припада човеку данашњице, већ неким прошлим епохама и руралној средини. Посебно је у његовом предавању интересантно залагање за разликовање „цркве малог стада“ и „цркве народа“.

Павле Мојзес, историчар религије, професор на Роузмонт колеџу у САД, истиче да је ризично предсказивати будућност религије, јер су прогнозе углавном погрешне. Једино сматра тачним да се промене у САД преносе на Европу. Стога, ипак, указује на трендове који су присутни у раном 21. веку и који имају вероватноћу да се наставе. По њему, друштвене промене и надаље ће имати већи утицај на хришћанство за разлику од средњег века кад је било обрнуто. Томе у прилог образлаже неколико аргумената.

Сергеј Флере, социолог религије, професор емеритус на Универзитету у Марибору бавио се могућностима социологије у предвиђању судбине хришћанства у 21. веку. Иако сматра да су моћи друштвених наука у предвиђању будућности врло мале, он ипак сматра да се у предвиђању будућности хришћанства социологија има на шта ослонити (иако тврди да су темељи непоуздани, делимични и неусклађени). Он истиче да у Европи постоји проблем интеграције друштва (диркемовски схваћене) због одсуства религијске и националне основе и пораста индивидуализма. Демократска интеграција је недовољна, тако да појава нових пророка или вођа (верских или политичких) и њихова интегративна функција није за искључивање.

Иван Цвитковић, социолог религије, академик АНУБиХ, такође се бавио хришћанством пред изазовима 21. столећа. Он је увидео парадокс да иако су хришћани најбројнија верска група (33% светске популације) они су мањина. Па, ипак, хришћанство је заступљено у готово свим народима света. Ако не као већина, а оно, барем, као религија етничких мањина или са малим уделом дели животни простор са другима. У 126 земаља је хришћанство је доминантна религија, а у 71 земљи мањинска религија. У Источној Европи хришћанство се, после преживљених репресалија, обнавља (уз успутне међуконфесионалне конфликте), али су његова судбина и опстанак на Блиском истоку магловити. Репресивни режими, пад наталитета и повећан

морталитет у односу на муслимане, иселјавање и слично, довели су до смањења хришћана у том делу света.

Остају, међутим, према ауторовом мишљењу, отвореним питања да ли ће овај век обележити деконфесионализација или снажније везе између нације и конфесије? Да ли ће доћи до политизације или реполитизације хришћанства? А оно што је очигледно је да долази до феминизације хришћанства (која је увелико захватила протестантизам). Док је феминизам био окренут питањима положаја жена у друштву, Католичка и православне цркве су могле и стајати су уз њега. Проблеми су настали кад је феминизам „отворио“ питање статуса жена унутар ових религијских заједница. Цвитковић најављује и тренд урбанизације религиозности и јачање хришћанства у „дијаспори“.

Владан Станковић, сарадник Института за политичке студије у Београду, разматра геополитику хришћанства у 21. веку. Истиче да је за политикологију религије од највећег значаја истраживање на пољу већинске конфесионалности унутар хришћанства кроз тзв. конфесионалну географију. У својим будућим настојањима геополитика хришћанства настојаће да се избори са три велика изазова. Први проблем је нејединство хришћана. Други изазов је сузбијање ривалског надирања ислама на свим фронтовима. Трећи проблем је однос према модернизму, секуларизацији и концепту мултирелигијских заједница.

Драгољуб Ђорђевић се, у раније објављеном раду (пре две и по деценије), пита да ли је православље религија будућности. Али, одговор на то питање је углавном негативан. Теоретичари прогнозирају ширење три групе хришћанства – римокатолика, баптиста и пентекосталаца. Ни помена о православнима. Међутим, оно ће и даље пружати људима смисао и разлоге живљења, као најживотнија сила на традиционално му припадајућим просторима, упркос подвргавању изузетној репресији кроз историју.

Радован Биговић, недавно преминули православни теолог светског гласа, такође у раније објављеном тексту (пре око две деценије) „Православна црква на крају другог миленијума“ не предвиђа нарочито светлу будућност православља и критикује неке од постулата на којима почива у савремености. На дневном реду треба да се нађу питања: екуменизма, верске толеранције и тзв. интеррелигијског дијалога, као и други фундаментални и егзистенцијални проблеми који муче савременог човека. На социјалном плану Црква треба да се залаже за социјалну равноправност, за праведнију прераспodelу материјалних добара. Треба да подржи све еколошке и миротворне покрете у свету и оне који се боре за елементарна људска права и слободе.

Драган Тодоровић, један од приређивача, у свом предавању говорио је о СПЦ на почетку трећег миленијума и још једном покренуо питање да ли се може говорити о истинској везаности грађана Србије за религију и цркву на почетку новог миленијума. Закључује да је ревитализација религије од пре две деценије заснована на религијском традиционализму (повратку традицији и вери, те цркви као чувару тих вредности). Садашња десекуларизација није производ духовног трагалаштва, већ социјално-политичких дешавања, друштвене кризе наста-

ле пропашћу социјалистичке идеологије и ауторитарног режима, као и подивљалог национализма. Новообраћеништво и повратак у православље не прати духовно искуство и припрема, адекватно разумевање вере, унутрашњи препород и измењена уверења и вредности – речју, црквена религиозност, већ фолклорна симболика и пракса. У ствари, на делу је тек „приближавање вери“ и предстоји дуготрајан и истрајан рад свештенства на „уцрковљењу“ самозваних верника. У наставку, аутор препоручује СПЦ предузимање конкретних корака у сферама јавне делатности и пасторалне бриге којима би се она модернизовала и приближила потребама верника на почетку новог миленијума.

Сергеј Лебедев, руски социолог религије и Мирко Благојевић, виши научни сарадник Института за друштвену теорију и филозофију, бавили су се повратком православља у XXI веку у Русији и Србији. Они у тој анализи разликују два нивоа анализе: а) план анализе духовних потреба и трагања људи и б) план духовних симбола, вредности и норми у којима се та трагања изражавају. Религиозност се у време Модерне диференцира у две аутономне сфере: личносне и социокултурне, а структурална анализа тог процеса састоји се од унутрашњег и спољашњег модула.

Драгомир Јанковић, вероучитељ (богослов) у Архиепископији београдско-карловачкој и политиколог религије, бавио се у свом раду компарацијом мејнстрим православља и псеудоправославља.

Зорица Кубурић, професорка религије на Филозофском факултету у Новом Саду, разматрала је перспективе православног хришћанства у 21. веку разговарајући са студентима социологије и журналистике Филозофског факултета У Новом Саду (православнима и иновернима), верницима СПЦ у Београду и вероучитељима Епархије Жичке у Ужицу и Краљеву, у периоду од 1. 10. 2013. до 22. марта 2014. године. У најважније закључке спадају замерке студената СПЦ на њиховом материјалном стању (и приходима), економским интересима, нескромности, скандалима, одсуству хуманитарне помоћи, уплитању у политику, на површној религиозности верника, порасту неверујућих и одлазећих у Цркву, као и препоруке СПЦ да буде активнија на решавању унутрашњих сукоба. Вероучитељи, са своје стране, исказују поверење у будућност православља уздајући се у кључна веровања да је Цркву основао Богочовек и да је васкрсење њена највећа снага и наглашавајући улогу веронауке у изградњи верујућих православца.

Дарко Танасковић, наш истакнути исламолог и амбасадор, анализирао је природу повратка Римокатоличке цркве Христу, годину дана након понтификата папе Фрање, а Раде Кисић, доцент Православног богословског факултета у Београду, разматрао је будућност хришћанства из угла перспективе екуменског дијалога и покрета за кога тврди да је у очигледној кризи, посебно се бавећи разматрањем захтева за радикалним променама начина рада ССЦ-а, које би укључивале разматрање критеријума за пријем у ССЦ, разматрање већинског система одлучивања и одређивања праваца даљег развоја ССЦ-а, поједностављивање бирократског апарата, ефикасније коришћење финансија, смањење утицаја „не-теолошких“ фактора у раду ССЦ-а.

Религиолог, Марко Ђурић, разматрао је у свом прилогу толеранцију из верске перспективе, истичући да њено изостајање редовно води у презир, конфликте, агресију, сукобе, ратове.

Данијела Гавриловић, социолог религије и професорка на Филозофском факултету у Нишу, сагледала је хришћанство као извор социјалног капитала у савременом друштву. Религија може бити најважнији извор социјалног капитала и имати функцију интеграције савременог друштва, преко социјалног и хуманитарног рада, и бити извор заједничког идентитета што је нарочито потребно градовима у модерном грађанском отуђеном друштву.

Иван Маркеша, социолог религије, професор Универзитета у Загребу, занимао се односом секуларне државе и хришћанства, на трагу Хабермасове тврдње да је данашњи човек остао без корена, традиције, препуштен безграничној слободи избора, релативизацији. Пошто верске заједнице живе у плуралном и секуларном друштву, оне се, по аутору, морају одрећи права на свеобухватно обликовање свакодневног живота у коме важе једнака права за све и прихвати премисе на којима почива модерна држава која треба да гарантује суживот и верску толеранцију. Морају прихватити чињеницу да се религијске вредности морају „преводити“ у секуларни језик.

Зборник радова „Хришћанство у 21. веку“ замашан је научни интердисциплинарни допринос свестраном осветљавању најновијих и комплексних тенденција кретања хришћанства у савременом свету (религијских, демографских, социјалних, политичких...). Иако се аутори у свом објашњавању и предвиђању савремених религијских трендова ослањају на досадашње стабилне постулате и претпоставке, они дају и свој оригинални научни допринос експликацији и антиципацији тренутног стања и футурологије хришћанства. Хришћанство је сагледано из различитих перспектива (из микро и макро нивоа), разматрани су и његови односи са осталим светским религијама на глобалном плану.

Жижица Симић